

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

Socialt arbete med inriktning mot kulturmöten och integration

Sol 066

Vårterminen 2004

Önskan att förstå andra människor –

En studie om socionomers syn på kulturkompetens inom skolans värld

Författare: Linda Johansson

Malin Westerlund

Handledare: Lars B Ohlsson

Abstract

Our purpose was to examine what point of view social workers, active in schools, have of cross-cultural competence. To accomplish this we interviewed six counsellors in different senior-level compulsory schools in Malmö and Lund.

The framing questions were:

- What does cross-cultural competence mean?
- What are the advantages and disadvantages with such competence?
- Is it something that differs in the way the counsellors' work with students with Swedish background compared to students with other cultural backgrounds?
- Do the counsellors feel a need of cross-cultural competence?

Cross-cultural competence is a complex concept that has no obvious definition and therefore we found the subject very interesting. We have found that the social workers had different opinions when it comes to such competence, as well as their need for it. Advantages with such knowledge could increase the understanding of different ways of living, but there is also a risk that such knowledge has negative effects like generalizations. We found that the counsellors possess high competence in their work with students, no matter where the students come from.

Innehållsförteckning

Förord	3
I Inledning	4
1 Problemformulering	4
2 Syfte	5
2.1 Frågeställningar.....	5
3 Metoddiskussion	6
3.1 Tillvägagångssätt.....	6
3.2 Urval.....	7
3.3 Studiens tillförlitlighet.....	8
3.4 Etiska övervägande.....	8
3.5 Vad menar vi med invandrare och svensk?.....	9
4 Tidigare forskning	9
5 Teoretiska utgångspunkter	11
5.1 Olika synsätt på etnisk mångfald.....	11
5.1.1 Modellen om kategorisk mångfald.....	11
5.1.2 Modellen om gränsbevarande mångfald.....	12
5.1.3 Modellen om universell mångfald.....	13
5.2 Containersyn på kultur och dess konsekvenser.....	15
5.3 Kulturalisering av sociala problem.....	16
II Empiri	18
6 Presentation av informanterna och skolorna	18
7 Resultatredovisning	19
7.1 Skillnader och likheter i arbetssätt och syn.....	19
7.1.1 Behov av arbetsmetod?.....	21
7.1.2 Elevens kulturella bakgrund.....	22
7.2 Ungdomars problematik.....	23
7.3 Socionomernas definition av kulturkompetens.....	25
7.3.1 Omvärldskunskap.....	26
7.3.2 Hur blir man kulturkompetent?.....	27
7.3.3 Kulturkompetens via personal med annan kulturell bakgrund.....	28
7.4 Fördelar och nackdelar med kulturkompetens.....	28
8 Sammanfattning av resultatredovisning	31
III Analys och avslutning	32
9 Analys	32
9.1 Människans unikheter – likhet och olikhet.....	32
9.2 Kategorisera eller inte?.....	34
9.3 Kulturalisering av sociala problem.....	34
9.4 Containersyn kontra kategorisk mångfald.....	35
9.5 Personal och kulturkompetens.....	36
10 Sammanfattning och slutdiskussion	37
Litteraturförteckning	40
Monografier.....	40
Antologier.....	40
Övriga källor.....	40
Bilaga 1	41

Förord

Arbetet med denna uppsats har varit både spännande och roligt. Vi har utvecklats både akademiskt och yrkesmässigt. Våra informanter har hjälpt oss att tänka i nya banor och utvecklat vår syn på kulturkompetens och på socionomyrket i stort. Vi imponerades av deras klokhet och ödmjukhet. Vi vill tacka dem för deras engagemang och för att de tagit sig tid att prata med oss.

Vi vill också rikta ett tack till vår handledare Lars B Ohlsson för hans stöd och vägledning under arbetets gång. Tack också till Christel Berg på studerandeenheten för utlåning av utrustning och för att du har hjälpt oss med bokning av grupprum.

I Inledning

1 Problemformulering

Människor från olika delar av världen är bosatta i Sverige idag. Vi lever i ett heterogent samhälle, där befolkningen utgörs av människor med olika social och kulturell bakgrund. Att befolkningen präglas av mångfald speglas naturligtvis inom det sociala arbetets fält. Fler klienter/brukare än tidigare har en annan kulturell bakgrund än svensk, vilket har aktualiserat en diskussion kring ett behov av kulturkompetens bland yrkesverksamma socionomer. Ett sätt att försöka möta den ökade mångfalden är att anställa personer med olika kulturell bakgrund. Kulturkompetens läggs allt oftare fram som ett krav vid anställning av ny personal. Ett annat sätt är att utbilda personalen. Kurser och utbildningar säljs av "kulturkompetenta" företag (Kamali, 2002). Men vad innebär egentligen kulturkompetens?

Skolan är en miljö där människor med olika kulturella och etniska bakgrunder dagligen möts. Socionomens roll i skolan innebär främst elevstödande arbetsuppgifter, men också nära kontakter med föräldrar. Föräldrar kan komma i kontakt med socionomen i fråga om situationen i hemmet, uppfostringsfrågor eller allmänt om frågor kring föräldrarollen. Socionomerna kan även fungera som handledare för lärare. Socionomer på högstadieskolor möter ungdomar i puberteten, en tid som ofta präglas av en känsla av vilshenhet i livet. Problemen som eleverna brottas med kan handla om kompisförhållanden, problem med skolgången, kärleksbekymmer, livsfrågor och andra förändringar som inträffar i deras liv. Socionomen finns då till hands för samtal, råd och stöd och ska försöka hjälpa ungdomen att själv åstadkomma förändringar i sitt liv. För detta krävs stor kunskap om hur människan och samhället fungerar. Men upplever de också ett behov av en kulturkompetens? Är det så att ungdomar med annan kulturell bakgrund brottas med andra problem än svenska ungdomar som kräver en specifik kunskap? Krävs det att de yrkesverksamma besitter kulturkompetens i mötet med föräldrarna?

Diskussionen kring hur vi ska arbeta med människor med annan kulturell bakgrund har varit livlig under de senaste åren. Men i debatten tenderar alla med annan kulturell bakgrund än den svenska att sammanföras i en kategori, nämligen invandrare. Det föreligger således en risk att man tappar fokus på individen och inte ser till människors skiftande behov och problem. Kanske tenderar vi att göra mänskliga problem till kulturella? Genom att betona vikten och behovet av kulturkompetens görs ett antagande om att invandrare kommer från andra kulturer med specifika normer, värderingar och levnadsmönster som skiljer sig från de svenska (Kamali, 2002). På detta sätt blir invandrades problem främmandegjorda, men är det egentligen något som skiljer deras problem från våra?

Kravet på kulturkompetens grundar sig framförallt i viljan att ta hänsyn till invandrades problem och behov, precis som alla andras. Socionomer försöker öka sin kulturkompetens för att inte kränka och diskriminera och för att kunna möta dessa grupper på ett respektfullt sätt, och också för att hitta vägar att kunna utföra sitt arbete. Men är socionomers kulturkompetens alltid till klientens fördel? Uppmärksamheten kring kulturkompetens kan innebära ett urskiljande av en grupp människor som i behov av något som inte den inhemska befolkningen behöver, de skiljs således ut som annorlunda. Kanske kan detta leda till att man istället placerar människor i fack där de inte alls hör hemma. Önskan att inte förtrycka eller diskriminera minoritetsklienter kanske istället får motsatt verkan? Vår benägenhet att se till det som är olikt och främmande, snarare än det som är likt och välbekant har kanske gjort oss alltför fixerade vid kulturella skillnader?

2 Syfte

Vi vill i vår studie undersöka vad kulturkompetens innebär och vilken syn socionomer verksamma inom skolan har på sådan kunskap.

2.1 Frågeställningar

- Vad är kulturkompetens?
- Vad finns det för fördelar respektive nackdelar med kulturkompetens?
- Är det något som skiljer sig åt i socionomers arbetssätt med invandrarungdomar i

förhållande till svenska ungdomar?

- Upplever socionomer ett behov av kulturkompetens?

3 Metoddiskussion

I detta stycke kommer vi att beskriva och motivera vilken metod vi valt att arbeta efter i denna samhällsvetenskapliga studie. Vi har tagit hjälp av två olika metodböcker; Halvorsens (1992) *Samhällsvetenskaplig metod* och Repstads (1999) *Närhet och distans*. Vi kommer att ta upp hur vi gått tillväga och kort redogöra för hur urvalet av intervjupersonerna sett ut. Arbetets tillförlitlighet finns med under egen rubrik. Vi kommer också kort att reflektera kring de etiska förhållningssätt vi haft.

För att få reda på vilken syn socionomer i skolan har på kulturkompetens valde vi att göra en kvalitativ undersökning i form av intervjuer. Detta val kändes naturligt då enkäter inte hade gett tillräckligt uttömmande svar. Att använda en observationsmetod är mycket tidskrävande och inte möjlig med tanke på de tidsbegränsningar vi haft för arbetet (Halvorsen, 1992, s. 83,86). Vi valde därför att göra halvstrukturerade intervjuer. Med hjälp av teman kunde vi styra informanterna till det område vi ville, utan att intervjun för den sakens skull upplevdes som styltig och fyrkantig (Halvorsen, 1992, s. 86). Mallen hade vi som stöd men vi följde den inte strikt, utan tillät oss att ställa följdfrågor och lät informanterna fördjupa sina tankar. Metoden tillåter att informanten själv med egna ord beskriver sitt arbetssätt och förhållningssätt vilket var det vi ville uppnå med vår studie. Intervjuerna kan liknas vid ett samtal, men var ändå ganska styrda från vår sida. Vi använde i stort sett samma mall för alla intervjuerna, några mindre förändringar märkte vi att vi behövde göra under arbetets gång. Under intervjuerna avhandlades ändå samma teman, vilket har gjort en jämförelse av svaren möjlig (Repstad 1999, s. 64-65).

3.1 Tillvägagångssätt

Vid intervjuerna har vi använt oss av bandspelare och vi transkriberade materialet så snart som möjligt efter intervjutillfället, ord för ord. I avsnitt 7 "Resultatredovisning" har vi valt att ta bort de avsnitt där informanterna stakar sig och inte avslutar meningar (svenska språknämnden 2001, s. 31). Detta har vi gjort för att göra texten mer förståelig

och för att vi vill att det kärnfulla i citaten ska vara framträdande. Vi var båda närvarande vid fem av intervjuerna, vid ett intervjutillfälle fick en av oss förhinder och den andra genomförde intervjun själv. Vid hälften av intervjuerna svarade Linda för att alla olika teman kom upp medan Malin satt och lyssnade och kunde anteckna, och vid andra hälften bytte vi roller. På så sätt kunde vi på ett bra sätt komplettera varandra, den som lyssnade hade ofta lättare för att ställa följdfrågor medan den andra var mer fokuserad på de stora frågorna. Vi märkte att det också kändes tryggt att inte vara ensam i den ovana situation intervjuerna innebar för oss.

Samtliga intervjuer gjordes på socionomernas arbetsrum vilket gjorde att de lätt kunde slappna av, men det fick också till följd att vi vid några tillfällen fick göra korta avbrott på grund av att elever knackade på dörren. Naturligtvis fick detta konsekvenser för socionomernas koncentration, men vi förvånades av hur lätt de kunde komma tillbaka och fortsätta där de slutat. Intervjuerna har varit mellan 40 till 60 minuter långa.

I sammanställningen av våra intervjuer märkte vi att en av informanterna ofta tyckte annorlunda än de flesta andra socionomerna. Denna socionom förekommer således oftare bland citaten än de andra gör. Detta för att vi gärna vill belysa att det inte föreligger konsensus vid alla svaren.

3.2 Urval

Vi har intervjuat sex socionomer, alla verksamma på skolor med elever på högstadienivå. De har olika lång erfarenhet och ålder, fem av informanterna är kvinnor och en är man. Tre jobbar i Lund och är anställda av socialtjänsten, socialsekreterare i skola, tre jobbar på skolor i Malmö och är anställda av respektive skola, som kuratorer. De områden där skolorna ligger ser olika ut i både storlek och struktur. Vi har medvetet försökt få intervjuer med socionomer från så olika områden som möjligt. Två av informanterna jobbar på skolor med invandrartäthet på cirka 70 till 95 procent. Tre är verksamma på skolor med cirka 30 till 50 procent invandrare. En av socionomerna jobbar på en skola med liten andel invandrare.

3.3 Studiens tillförlitlighet

Med en kvalitativ intervjumetod försökte vi få fram informanternas *egna* erfarenheter och tankar. I mötet kan flera faktorer påverka utfallet, det skapas en relation mellan forskare och informant som kan bli mycket svår eller omöjlig att återskapa. Detta gör att reliabiliteten blir relativt låg. Om en annan forskare skulle göra om samma intervju skulle inte mötet se exakt likadant ut och svaren och exemplen skulle inte vara de samma (Halvorsen, 1992, s. 42). Vi har ändå inte någon anledning att tro att informanterna inte svarade sanningsenligt eller att svaren i en annan undersökning skulle variera mycket. Validiteten på kvalitativa studier är vanligtvis hög och det tycker vi även gäller vår undersökning (Halvorsen, 1992, s. 82). I vårt syfte framgår att vi vill undersöka socionomernas syn på kulturkompetens. Vi har ställt ett antal frågor till socionomerna verksamma i skolan och tycker oss ha fått fram vilken syn de har. Vi anser inte heller att ämnet kulturkompetens är av den karaktär att informanterna skulle ha missförstått eller inte vågat säga vad de tycker.

Vid kvalitativ forskning är det forskaren själv som är mätinstrumentet, genom att tolka de svar informanterna ger, skapar forskaren ett sammanhang och drar slutsatser (Repstad, 1999, s. 103). Vi har i empiriavsnittet valt att ta med ganska mycket citat, detta dels för att göra texten mer levande, men också för att läsaren ska ha möjligheter att bilda sig en egen uppfattning om vad informanterna säger (Repstad, 1999, s. 121). Trots att validiteten är hög så är dock undersökningen så liten att det inte går att dra några långtgående generaliseringar eller slutsatser utifrån undersökningen. Vi har ändå fått en bild av hur socionomer i skolan ser på och hanterar problem som uppstår i familjer med annan kulturell bakgrund än svensk.

3.4 Etiska övervägande

Att samtala med socionomer om deras syn på kulturkompetens och arbetet med invandrare är inte ett ämne som vi sett som känsligt. Vi har upplevt att socionomerna kunnat tala fritt, utan att vara rädda för att bli missförstådda. Vi har trots detta valt att avidentifiera våra informanter. Mest på grund av att det inte är av någon vikt för undersökningen vem de är eller var de jobbar. Det är deras förhållningssätt och erfarenheter som vi velat undersöka.

3.5 Vad menar vi med invandrare och svensk?

Vi kommer i vår uppsats använda begrepp som invandrare och svensk. Begreppet invandrare är problematiskt ur många hänseenden. Det har kommit att förknippas med annorlundaskap och bygger således på ett "vi och dom"-tänkande. Svenskar och invandrare framstår som motsatta grupper som förmodas vara väldigt olika. Grupperna framställs också ofta som enhetliga grupper, utan några inbördes skillnader. Trots denna kritik som kan riktas mot begreppen har vi valt att använda oss av dem. Detta för att underlätta en diskussion kring kulturkompetens. Vi har inte sett det som relevant för vår studie att vidare definiera vad vi menar med invandrare och svensk och vi upplever inte heller att det uppstod några problem kring användningen av begreppen i kontakten med våra informanter. Vi lägger ingen värdering i dessa och avser naturligtvis inte att medverka till att invandrare inte räknas som fullvärdiga svenska medborgare.

4 Tidigare forskning

Kulturkompetens är ett begrepp som är mycket använt och som ofta finns med i handlingsplaner och visionsarbete för både företag och kommunala verksamheter. När vi sökte på begreppet på en vanlig sökmotor fick vi 824 träffar. Många av träffarna länkade vidare till utbildningar på alla nivåer, alltifrån fortbildningar för anställda inom olika områden till folkhögskoleutbildningar och utbildningar på högskolenivå. På de flesta sidorna står begreppet utan att ge vidare förklaring av vad som innefattas i begreppet. Ett par länkar gick också till socialstyrelsens hemsida. Där hittade vi två dokument som syftar till att ge socialarbetare verktyg att arbeta med kulturyttringar som kvinnlig omskärelse och flickor som lever under hot och tvång i familjer med starkt patriarkala värderingar (www.sos.se). Begreppen kultur och etnicitet finns det mycket litteratur kring, men detta har vi inte ansett vara intressant för vår undersökning.

Det som intresserat oss är hur kulturkompetens definieras och vad ett sådant synsätt får för konsekvenser i det sociala arbetet på skolor. Forskning på detta område har vi inte funnit. Den undersökning som vi finner vara mest relevant för vår studie är Kamalis (2002) *Kulturkompetens i socialt arbete*. Undersökningens syfte var att ta reda på vilken syn invandrarklienter har på betydelsen av socialsekreterarens etniska bakgrund. Kamali

har i åtta invandrartäta kommundelar i Stockholm och Uppsala intervjuat 117 invandrarklienter och 50 socialsekreterare varav hälften har invandrabakgrund. Utöver detta har han granskat akter över utomeuropeiska invandrarklienter. De områden som studerats är socialtjänstens försörjnings- och familjeenheter (s. 57, 62). Resultatet av undersökningen visar att socialsekreterare med svensk bakgrund ofta lägger an strukturella förklaringsmodeller för att beskriva invandrarklienternas försörjnings- och familjevårigheter, medan socialsekreterarna med invandrabakgrund i större utsträckning menar att klienten själv bär ett stort ansvar för de problem som de dras med. Klienterna med invandrabakgrund upplever också att socialsekreterarna med invandrabakgrund på försörjningsenheterna utövar onödigt mycket kontroll och att de i högre grad blir anklagade för fusk. Klienterna på försörjningsenheterna föredrar socialsekreterare med svensk bakgrund som de tycker är mer pålitliga och har mer kunskap om de svenska lagarna. På familjeenheterna anser klienterna att socialsekreterarnas etniska bakgrund inte har någon större betydelse (ibid., s. 131-133). Kamali visar i sin studie att klienterna inte alltid är hjälpta eller föredrar socialsekreterare med "kulturkompetens" (ibid., s. 144). Vi kommer till viss del att använda oss av undersökningen i vår analys, framförallt kommer vi att använda oss av Kamalis "containerbegrepp". Detta begrepp finns förklarat i avsnitt 5.2 "Containersyn på kultur och dess konsekvenser".

Runfors (2003) har skrivit en doktorsavhandling om hur invandrarskap formas i skolan. Hon undersökte hur skolpersonalens uppmärksamhet mot invandrabarn påverkade och skapade villkor för dessa barn (s. 18). Runfors har under åren 1992-1996 gjort fältstudier på tre låg- och mellanstadieskolor inom den kommunala grundskolan. Det hon visar i sin undersökning är att de goda intentioner skolpersonalen har för att minska skillnaderna mellan invandrarelever och de svenska eleverna får negativa konsekvenser. Viljan att uppnå jämlikhet mellan barnen gjorde att barnens bakgrund hela tiden hamnade i centrum och detta fick konsekvenser för formandet av invandrarskap (Runfors, 2003, s. 239-240). Trots att undersökningen till viss del är relevant för vårt ämne har vi valt att inte ta med den i analysen av vårt resultat. Detta för att Runfors avhandling är fokuserad på barnens utveckling, medan vi i vår studie utgår från socionomernas erfarenheter och behov av kulturkompetens.

5 Teoretiska utgångspunkter

5.1 Olika synsätt på etnisk mångfald

Haluk Soydan presenterar i *Socialt arbete med etniska minoriteter* tre modeller som representerar olika synsätt på etnisk mångfald. Modellerna sammanfattar idéer, teorier och empirisk forskning om hur etnisk mångfald kan förstås och bör hanteras. De är också modeller av hur relationer kan se ut mellan majoritets- och minoritetsgrupper i samhället. Modellerna kan således ses som en bakgrund till hur det sociala arbetet utformas och dess mål (Soydan, 1999, s. 27). Synen på hur etnisk mångfald ska hanteras har stor betydelse för hur kontakten med personer med annan kulturell bakgrund utformas och de olika modellerna är därför relevanta för vår studie. Modellerna kan ligga till grund för val av arbetsmetoder i praktiskt socialt arbete med etniska grupper eller medlemmar av dessa grupper.

5.1.1 Modellen om kategorisk mångfald

Denna modell bygger på uppfattningen om kulturer som homogena enheter, utan inbördes skillnader. Ingen vikt läggs vid andra faktorer såsom klass- eller könstillhörighet. Etniska grupper betraktas som kategorier som bygger på en uppfattning om att medlemmar av en etnisk grupp har vissa säregna kulturella egenskaper, som är gemensamma för alla i gruppen. Om man kommer från till exempel Afghanistan förväntas man uppvisa specifika egenskaper, man tillskrivs en kollektiv identitet. ”Det mångkulturella samhället” med dess kulturella pluralism överensstämmer med modellen om kategorisk mångfald. Mångkulturalisterna förespråkar ett bevarande av kulturella särarter och anser att olika etniska grupper bör ha rätt att överleva och leva tillsammans, men endast inom vissa gränser. Alla kulturella skillnader bejakas inte. Ideologin om bevarandet av kulturella särarter kan till exempel innebära stora problem för socialarbetare i fråga om kvinnlig omskärelse eller barnaga. Sådana kulturyttringar avfärdas paradoxalt nog genom att underkännas just som kulturyttringar. Enligt Soydan kan idén om det mångkulturella samhället inte förverkligas så länge det föreligger en obalans i maktrelationen mellan de olika etniska grupperna. Så länge majoritetskulturen

är i maktöverläge beror acceptansen för andra kulturer på deras villkor (Soydan, 1999, s. 27-29).

Förespråkare för det mångkulturella samhället menar att ett sådant samhälle förverkligas genom integration, i betydelsen införlivandet av etniska grupper i majoritetssamhället, utan att de förlorar sin särart. Soydan ställer sig dock tveksam till om integration överhuvudtaget är möjligt och menar att modellen om kategorisk mångfald i det praktiska sociala arbetet medför såväl ackulturation; gruppens funktionella anpassning till sin nya omgivning till exempel vad gäller klädesvanor, som assimilation; att gruppen byter identitet och tillägnar sig majoritetens värdesystem (ibid.).

Etniskt sensitiva eller kulturkompetenta modeller för socialt arbete, det vill säga att försöka angripa problemet utifrån klientens kulturella verklighet är typiska för det mångkulturella samhället och verkar således inom modellen om kategorisk mångfald. Syftet med etniskt sensitiva modeller är att bemöta etniska minoriteters behov på ett kompetent sätt genom att vara lyhörd för dessa gruppers kulturella förutsättningar (Soydan, 1999, s. 161-163). I samhällen där det kategoriska tänkandet gäller avser socialpolitiska åtgärder att skapa "jämlika möjligheter", vilket innebär att invandrarna ska ha samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter som den övriga befolkningen (ibid., s. 29).

Sammanfattande punkter:

- Innehållet i etnicitet fokuseras
- Etnisk likformighet inom gruppen
- Ackulturation och assimilation är politiska mål
- "Det mångkulturella samhället"

(Soydan, 1999, s. 33)

5.1.2 Modellen om gränsbevarande mångfald

Medan modellen om kategorisk mångfald koncentrerar sig på innehållet i kulturen så inriktar sig denna modell på gränser och samspel mellan etniska grupper. Hur etniska

grupperns medlemmar använder etniska markörer för att markera tillhörighet står i fokus. Modellen bygger på att gränser mellan etniska grupper inte alltid följer geografiska, politiska eller andra folkrättsligt fastställda gränslinjer. Gränserna mellan olika etniska grupper kan således vara diffusa och i gränsområden kan det utvecklas kulturella blandformer. Mindre etniska grupper utsätts ofta för starka influenser från större etniska grupper. För att säkra kulturell överlevnad utvecklar utsatta grupper gränsbevarande strategier genom att använda sig av etniska markörer för att markera tillhörighet. ”Vad gruppens medlemmar gör under olika omständigheter markerar vilka som tillhör en specifik etnisk grupp. Etnicitet blir således ett situationellt fenomen som genereras av människornas interaktion i de etniska gränstrakterna”. (Soydan, 1999, s. 30).

Modellen om gränsbevarande mångfald understryker alltså etniska identiteters komplexitet, att gränserna för etniska grupper är föränderliga. Till följd därav blir det sociala arbetets uppgift att utveckla arbetsmetoder som tar hänsyn till grupperns specifika etniska och kulturella förhållanden. Det innebär att sociala åtgärder i första hand söker handlingsstrategier som bygger på den etniska gruppens egna definitioner av sociala problem. Etniskt sensitiva kulturkompetenta metoder kan existera inom ramen för modellen om kategorisk mångfald, men hör också hemma i denna modell (ibid., s. 31,162).

Sammanfattande punkter:

- Gränser och samspel mellan etniska grupper fokuseras
- Etnisk variation inom gruppen
- Lösningar inom ramen för etniska minoritetens strukturer

(Soydan, 1999, s. 33)

5.1.3 Modellen om universell mångfald

Modellen om universell mångfald har sina rötter i USA och används främst inom arbetslivsforskningen. Modellen minskar, till skillnad från de tidigare modellerna, den etniska dimensionens betydelse. Etnisk tillhörighet blir bara en av många olika faktorer som skapar mångfald i mänskliga samhällen och inom sociala institutioner.

Utgångspunkten är att sociala skillnader mellan människor utgår från en mängd olika faktorer som till exempel kön, religion, ålder, fysisk eller mental förmåga och social bakgrund. Den grundläggande tanken om att hantera mångfald i denna modell utgår från att arbetskraften omfattar människor som är olika i många hänseenden, och att det gäller att utnyttja dessa olikheter på bästa sätt för att uppnå maximalt resultat inom organisationen. Att man talar om "hantering av mångfald" till skillnad från kategoriskt tänkande om etnicitet där socialpolitiska åtgärder syftar till "jämlika möjligheter" visar på de vinster som kan göras av de olikheter som mångfalden innebär. Tanken om "jämlika möjligheter" har en viss tendens att förespråka lagstiftning mot diskriminering och för positiv särbehandling (Soydan, 1999, s. 31-32).

Som sagts ovan har modellen om universell mångfald främst använts inom arbetslivsforskningen och i viss mån inom modern organisationsforskning. Modellen är i liten grad tillämpad inom socialt arbete. För människobehandlande organisationer innebär modellen en svårighet, då de inte bara har den egna personalgruppen i fokus, utan även klienterna. *"Människobehandlande organisationer berörs således av modellen om universell mångfald i två led; dels genom att organisationen enligt konceptet bör rekrytera, utveckla och befrämja kompetens inom organisationen på sådant sätt att organisationens inre arbete och följaktligen 'output' optimeras, dels genom att organisationen interagerar med sina klienter, vilka karakteriseras av universell mångfald, på sådant sätt att klienterna får den bästa möjliga servicen."* (Soydan, 1999, s. 164).

Etniskt sensitiva/kulturkompetenta metoder hör inte hemma inom ramen för modellen om universell mångfald. Den kritik som har riktats mot sådana metoder är att dessa riskerar att stereotypifiera klienten, genom att förknippa dem med bestämda kulturer och därmed tillskriva dem vissa kulturella egenskaper. Denna kritik har sin grund i de argument som utvecklats inom modellen om universell mångfald (ibid., s. 163).

Sammanfattande punkter:

- Genus, klass, ålder, etnicitet, psykisk och fysisk förmåga och så vidare fokuseras

- Mångfaktoriell variation inom gruppen
- Utgår från pluralism utan att särskilt betona etnicitet
- Alla skillnader accepteras, ”marknadsideologi”

(Soydan, 1999, s. 33)

5.2 Containersyn på kultur och dess konsekvenser

Kamali (2002) visar i sin studie om kulturkompetens i socialt arbete att förbättrad kulturkompetens inte alltid är lösningen för att bättre kunna möta klienter med annan kulturell bakgrund än svensk. Han anser att professionalism väger tyngre än den kulturella förståelsen, eftersom en sådan förförståelse kan leda till generaliseringar. Han betonar att det handlar om att skaffa kunskap om klienternas livssituation där de befinner sig nu och inte i deras kulturella bakgrund. Kamali presenterar ett synsätt på kultur och följaktligen kulturkompetens som är av vikt för vår undersökning.

Kamali kritiserar i sin bok *Kulturkompetens i socialt arbete* en essentialistisk syn på kultur. Kulturessentialister utgår från att kultur är ett statiskt och oföränderligt system av värderingar, normer och traditioner. Kamali menar att kulturessentialisterna på samma sätt som förespråkare för det mångkulturella samhället betraktar kultur som orörliga enheter som förblir vad de är, utan någon påverkan sinsemellan. Skillnaden mellan kulturessentialismen och mångkulturalismen är att mångkulturalisterna förespråkar ett bevarande av ”kulturella särarter” medan kulturessentialisterna begär att immigranterna ska överge sina kulturella egenskaper och anpassa sig till mottagarländernas ”kulturella särart”. Båda synsätten begår således samma misstag, fast utifrån olika utgångspunkter enligt Kamali. Båda betraktar immigranter som kulturbärare och som representanter för kulturella grupperingar (2002, s. 20-23). Utifrån denna kritik mot ett statiskt synsätt på kultur kan också antas att Kamali skulle ställa sig negativ till modellen om kategorisk mångfald.

Kamali benämner en sådan föreställning om kulturer som homogena enheter för en container-förståelse av kultur. Med detta menar han en föreställning om kulturer som olika containers som står bredvid varandra, utan något som helst samspel. Ett synsätt där

kultur ses som en avgränsad container, med skarpa gränser i förhållande till andra kulturer. Kamali ser i motsats till detta synsätt kultur som något kontextbundet som skapas och återskapas. Kultur formas i det sociala sammanhang där den verkar. Immigrantgruppernas kulturer förändras och påverkas av det nya landet, liksom värdlandets kultur förändras av immigrantgruppernas (2002, s. 20-37). ”Immigranterna är olika, de *reproducerar* i varierande grad en del av sina gamla kulturella egenskaper och anpassar sig i olika grad till nya omständigheter i mottagarländerna.” (Kamali, 2002, s. 37). Grupper som levt i exil kan till exempel framöver ha ett stort behov av att bevara sin etniska identitet, medan andra i högre grad överger gamla kulturella egenskaper (ibid., s. 26-28).

Kamali framhåller att orsakerna till klienters problem måste sökas i Sverige och inte i en diffus kulturell bakgrund. Men en hänsyn måste ändå tas till klienternas heterogena problem. Han menar att socialarbetare måste skaffa sig en kunskap om dessa klienters livsvillkor i Sverige och inte generalisera dem med deras kulturella eller nationella tillhörighet som utgångspunkt. Att särskilt framhäva kulturella skillnader mellan invandrarklienter och klienter med svensk bakgrund respektive att inte alls erkänna dessa skillnader kan leda till marginalisering av invandrarklienterna och en förstärkning av utanförskap (Kamali, 2002, s. 146-152).

5.3 Kulturalisering av sociala problem

Ålund (2002) kritiserar liksom Kamali (2002) ett statiskt synsätt på kultur. En sådan föreställning leder till att de problem som förknippas med invandrare ofta anses bero på deras kultur. Hon menar att dagens europeiska samhällen tenderar att lägga stor vikt vid den kulturella bakgrunden som orsaken till svårigheter att bli etablerad i samhället. Detta betyder att problem som människor med annan bakgrund än svensk brottas med beror på dem själva och deras alltför ”annorlunda” kultur. Ålund menar att man genom en sådan ”kulturalisering” förbigår social ojämlikhet. Sociala missförhållanden som segregation och diskriminering slätas över genom en hänvisning till kulturella olikheter, och de bakomliggande strukturella orsakerna till problemen uppmärksammas inte. Förklaringar till invandrarnas utanförskap läggs således på erfarenheter och egenskaper hos den utsatta

gruppen själv och inte på majoritetssamhället. Invandrarna blir på så sätt själva ansvariga för de sociala problemen som de förknippas med (Ålund, 2002, s. 293-301).

Orsaken till de problem som invandrare har menar Ålund i likhet med Kamali (2002) måste sökas i deras livssituation idag och inte i deras kulturella bakgrund. Kultur formas och omformas i ett samspel med yttre livsvillkor, erfarenheter, skilda värdesystem och normer. Detta innebär att människors identitet skapas utifrån den upplevda verkligheten, vilken i invandrars fall ofta kännetecknas av ojämlikhet och diskriminering (Ålund, 2002, s. 297). Idén om kulturella skillnader är emellertid väl utbredd i det svenska samhället. Både i skolan, på arbetsmarknaden och inom andra områden uppfattas invandraren som avvikande och främmande i sig. ”Invandrars och flyktingars arbetslöshet och sociala misär förklaras utifrån stereotypt beskrivna kulturella mentaliteter. Bostadssegregationen förklaras med invandrarnas kulturellt betingade önskan att leva i flock.” (ibid., 2002, s. 298).

Sammanfattningsvis menar alltså Ålund att ”kulturella problem” först och främst är sociala problem som bör förklaras utifrån de livsvillkor som invandrare lever under idag. Generaliserande och stereotypa omdömen om olika kulturella grupper kan få allvarliga konsekvenser för de utpekade. De kan på så sätt själva bli ansvariga för de problem de förknippas med.

II Empiri

6 Presentation av informanterna och skolorna

Våra intervjuer har ägt rum på sex olika grundskolor, tre i Lund kommun och tre i Malmö stad. Informanternas arbetsuppgifter är likartade. Det kan handla om allt från enskilda elevsamtal till handledning av lärare. I arbetet ingår också att ge råd och stöd till föräldrar. Informanterna får kontakt med eleverna genom att eleverna själva söker upp dem eller genom föräldrakontakt. Socionomerna ingår ofta i ett elevvårdsteam som tar emot anmälningar från lärare angående elever som behöver extra stöd. Socionomens uppgift blir att ta hand om ärenden av social karaktär. Mycket av arbetet sker i samverkan med andra myndigheter såsom socialtjänst, fritidförvaltning och polis. Vi har gett våra informanter fiktiva namn för att omöjliggöra identifiering.

Gunnar- Gunnar har arbetat som socionom sedan 1990. Idag arbetar Gunnar på en skola där upptagningsområdet är beläget i ett bostadsområde med framförallt höghus, nästan inga elever kommer från låghusbebyggelse. Cirka 90-95 procent av eleverna har annan kulturell bakgrund än svensk och 24 olika nationaliteter är representerade på skolan. På skolan finns tre förberedelseklasser, där elever som nyligen kommit till Sverige får sin undervisning. Sammanlagt finns 650 elever på skolan.

Christine- Christine har arbetat som socionom i 20 år. Idag är hon verksam på en grundskola med 600 elever. Skolan är belägen i ett område med god socioekonomisk grund. Bostadskvarteren domineras av låghus, höghusen är fåtaliga. Cirka 18 procent av eleverna har annan kulturell bakgrund än svensk. På skolan finns ingen förberedelseklass.

Cecilia- Cecilia examinerades 1990. Skolan är belägen i ett vad Cecilia kallar typiskt förortsområde, med alltifrån höghus byggda på 70-talet till radhus och stora villor. Totalt går det cirka 500 elever på skolan och många av dem har annan kulturell bakgrund än svensk, men de svenska barnen är i majoritet.

Lena- Lena arbetar på en skola med 750 elever i åldrarna 6-16 år. Sammanlagt 40 procent av eleverna kommer från andra länder. För högstadieklasserna har skolan ett större upptagningsområde. Eleverna kommer då ifrån olika delar av staden. Invandrartätheten är högre i dessa klasser än i låg- och mellanstadietklasserna.

Sara- Sara är verksam på en central skola med många elever med annan kulturell bakgrund. Hon uppskattar siffran till 75-80 procent. Skolan är relativt stor med ett elevantal kring 700. Sara har arbetat på skolan i 1,5 år.

Marianne- Skolan som Marianne arbetar på är en 6-9 skola med cirka 460 elever. På skolan finns också en förberedelseklass. Marianne uppskattar elevantalet med annan kulturell bakgrund till 30-35 procent. 28-30 olika nationaliteter finns representerade. Marianne har arbetat som socionom mer än 20 år.

7 Resultatredovisning

I följande avsnitt presenteras resultaten av våra intervjuer. För att göra resultatet överblickbart har vi valt att presentera det utifrån olika teman. Intervjuerna redogörs i sammanfattad form och belyses med citat. Informanterna kommer att ta olika plats beroende på vilket tema som avhandlas. Detta beror dels på att vi tvingats selektera intervjumaterialet och dels att informanterna har gett oss olika utförliga svar på våra frågor.

7.1 Skillnader och likheter i arbetssätt och syn

Vi kommer i denna del att redovisa informanternas svar gällande skillnader och likheter i deras arbetssätt med eleverna på skolan. Ungdomarnas bakgrund ser olika ut och vi var intresserade av att ta reda på om de hade ett annat förhållningssätt i arbetet med eleverna med annan kulturell bakgrund än svensk.

När vi frågade om det var något som skiljde sig åt i socionomernas arbetssätt med invandrarfamiljer respektive svenska familjer dröjde de ofta med sina svar. Efter viss tvekan kom de flesta fram till att de inte arbetade på olika sätt, det var i alla fall inte något

som de gjorde medvetet. Svaret var tydligt vad gäller synen på individerna. Deras utgångspunkt var att varje människa är unik och att varje möte är nytt.

Lena: ” *man utgår ifrån att försöka möta en människa, möta varje familj där den personen befinner sig. Man får försöka sätta sig in i hur den personen har det. Och sen var man kommer ifrån det spelar inte så himla stor roll om den personen kommer ifrån Sverige eller Kroatien, eller ja vilket land som helst.* ”

Cecilia: ” *alltså man ser till barnet och är det ett barn som far illa då har vi vår plikt att anmäla till socialtjänsten och innan det pratar vi alltid med föräldrarna och det är oavsett om...Alltså ambitionen är att bemöta alla som personer, inte göra skillnad.* ”

Christine: ” *Nej jag tänker mest att det är en elev som går här, så tänker jag. Det är en elev här och vad som finns bakom det är nästa steg. Det är en elev här som har behov på olika sätt.* ”

Trots att de flesta inte ser några skillnader i sitt arbetssätt finns det ändå en medvetenhet om att de invandrade eleverna kan ha upplevt andra saker. De kan bära på upplevelser som inte är vanliga bland de svenska barnen.

Cecilia: ” *Och sen så nej jag vet inte, jag tror inte det är någon skillnad men det är såklart det har man ju i bakhuvudet vad det är viktigt att veta om de kommer från ett krigshärjat land och vad de har varit med om och om det är det som kan tynga barnet.* ”

Sara: ” *Alltså det gör man ju på ett sätt. Fast det handlar ju...alltså du möter ju inte alla svenska familjer heller på samma sätt. Det beror ju lite på vad det är för problematik. Men visst, du har ju det med dig att det är en invandrare, en familj med invandrarbakgrund och att där kan finnas vissa specifika bekymmer som kanske inte är lika vanliga i svenska familjer och det här med bemötande och hur de ser på den svenska skolan...Så ja, nästans så möter man ju dem annorlunda. Men det är ju inte bara så där generellt att så gör vi med invandrarfamiljer och så gör vi med svenska familjer.* ”

Gunnar såg det som ofrånkomligt att ta hänsyn till varifrån eleverna kommer och vad de varit med om. På frågan om något skiljer sig åt i hans sätt att arbeta med invandrare respektive svenskar svarar han:

” *Jag skulle vilja svara nej men så är det naturligtvis inte. Man måste ta en viss hänsyn till vad de här familjerna har med sig. Om jag skulle anmäla till exempel familjer som slår sina barn, det här vanliga att invandare slår sina barn, nu är det ju naturligtvis så att inte alla gör det, men man måste ha med sig att det inte är så lätt att byta uppfostringsmetod på en generation. Det har inte vi lyckats med, och det kommer inte de att lyckas med heller och därför... skulle jag anmäla allting som jag borde göra så skulle socialtjänsten fåta emot alldeles för mycket och det* ”

skulle inte bli någon skillnad ändå Sådärför såerbjuder jag istället andra typer av samtal och uppföljer på ett sätt som jag inte skulle göra med en svensk familj, såär det. Skulle jag anmäla och sen förvänta mig att det sker en förändring efter samtal påsocialförvaltningen...nu följer jag upp dom mycket mer, jag gör det själv istället för att anmäla, jag vill inte tappa kontakten med föräldrarna, och man kan fåden här raketten på ett helt annat sätt, man kan kolla av på ett helt annat sätt. Tyvärr är det så man måste bli mer flexibel för att hitta ingångsvinklar och såför att nåfram.”

Vidare beskriver han andra skillnader i sitt arbetssätt med invandrarfamiljer. Att inte se till den enskilda familjens system och anpassa sitt arbetssätt därefter skulle vara förödande för kontakten med familjen. För att vinna familjens förtroende måste man, enligt honom, möta familjen på deras sätt, utan att för den sakens skull bli otydlig på vad som är norm i Sverige.

”Det beror på vad som har hänt och vem som fattar beslutet i familjen och det skiljer sig ju å i svenska familjer gentemot vissa andra kulturer om det är pappan som fattar alla beslut utanför familjen eller om det är en familjeangelägenhet som jag bara behöver informera om till familjen. Så det har jättestor betydelse för mottagandet av informationen, vem jag ska kalla till exempel i en familj från Afghanistan gentemot en familj ifrån Afrika. Om man nu ska generalisera lite, vilket man måste göra. I afrikanska familjer tar pappan väldigt liten del av barnuppfostran så då kan jag prata med mamman medan då i vissa arabiska familjer är det pappan som fattar alla besluten om barnuppfostran men det är mamman som utövar det. Så det kan ha en viss betydelse. Och i vissa delar som man får prata med mamman i familjen om det handlar om tonårsflickor, om de ska var med på gymnastiken eller inte, då får pappa bara inte veta det så går det bra. Det får man använda sig av på olika sätt i olika ... men det måste man ju känna till hur det funkar.”

7.1.1 Behov av arbetsmetod?

De flesta förhåller sig negativa till någon speciell metod att arbeta med invandrare. De menar att invandrare inte är en homogen grupp och att en mall därför aldrig skulle passa. Även här blir socionomernas syn på individernas unikheter som kräver ett ödmjukt förhållningssätt tydlig.

Christine: ” Ja, att möta personen där den är så att säga. Inte skapa problem där de inte finns, men det tycker jag inte att vi gör i heller, men alltså man får inte ha sin mall det kommer aldrig att funka /.../ kanske en gång på en miljon. Man får vara ödmjuk och lyssna. Det verkar så enkelt men det är inte så enkelt (skratt).”

I de fall då flera av socionomerna känner ett behov av en metod eller stöd att luta sig emot är vid komplicerad problematik som i arbete med patriarkala familjer där flickor

hålls hårt hemma eller då flickor riskerar att giftas bort.

Marianne: "där känner jag ju...där har jag ju...fåt lära mig av bittra erfarenheter. Och att jag skulle önskat att det funnits...att vi hade alltså haft mer...att det funnits nå kompetens, nå stöd nåstans. Där man också...där de familjer kan få hjälp på ett annat sätt än vad de får idag."

Det uttrycks också hos några av informanterna en önskan om ett sätt att arbeta med föräldrarna. Antingen ett sätt att själv arbeta med problematiken eller att hitta en verksamhet dit man kan hänvisa föräldrar som har svårt att hitta rätt i det svenska samhällets syn på föräldrarollen.

Cecilia: "Så jag leker lite med tanken att fråga familjeenheten om de skulle kunna tänka sig att ha någon föräldrakurs eller föräldrar för utbyte av tankar och 'hur gör du och hur kan man göra och när allt bara kör ihop sig vad kan man göra då kan man tänka då under ledning."

Denna tanke har även slagit Gunnar som tillsammans med föräldraföreningen har startat en utbildning i "sex och samlevnad" för arabisktalande föräldrar, i mamma- och pappa-grupper. Här diskuteras den svenska värdegrunden och FN:s stadgar om mänskliga rättigheter. Utgångsläget är hur skolan undervisar i "sex och samlevnad". Gunnar ser det som ett lyckat sätt att arbeta och han har fått god kontakt och har kommit till tals med de papporna som håller sina flickor hemma. Intresset för kursen har varit relativt högt, varken större eller mindre än det hade varit i ett helsvenskt område. Cecilia är mer tveksam till om invandrarföräldrar skulle komma på en sådan kurs på hennes skola. Hennes erfarenheter talar inte för detta. Hon berättade om en föreläsning om drogpåverkade ungdomars beteende, som alla föräldrar bjöds in till, men dit inga invandrarföräldrar kom. Varför föräldrarna inte kom kan Cecilia inte ge något svar på. Hennes inställning är ändå att det är värt att försöka, varje förälder som skulle komma hade varit en vinst.

7.1.2 Elevens kulturella bakgrund

Vi var nyfikna på om socionomerna var intresserade av att veta vilken kulturell bakgrund eleverna har och hur de i så fall tar reda på detta. De flesta såg det som en naturlig sak att fråga i samtalet med eleven, för att lära känna dem och för att eleverna själva ofta tycker om att berätta om sig och sin familjs bakgrund. Många av socionomerna var noga med att

poängtera att de bara frågade av intresse, inte för att det spelade någon roll för hur de sedan arbetade vidare med eleven.

Sara: "Jag brukar ju ställa lite frågor kring...deras situation överhuvudtaget och där kommer det ju oftast fram. Men det är ju inte det som är största intresset, det är ju inte fokus där. Oavsett var du kommer ifrån så är bekymret liksom ett visst, av en viss karaktär så är det det oavsett. Sen är det ju vettigt att veta det...för att man ska kunna veta hur man ska hantera det. Men, det är klart alltså man frågar ju är du född här eller ja hur länge har du bott här och så det är ju inga konstiga frågor. Och det handlar ju mycket om att man...att det kan vara viktigt för dom här barnen att prata om sin bakgrund och prata om sin längtan till det forna hemlandet, alltså det finns mycket sådana saker. Släktingar och såkanske bor kvar och där är mycket kontakt och de är där hela sommaren, sådet kan vara stor del av deras liv ju."

En av informanterna lade större vikt vid den kulturella bakgrunden och nämnde speciellt religionens betydelse. Han menar att hur mycket individen tror och utövar religion har betydelse för förståelsen av eleven.

Gunnar: "Jag lägger inga värderingar i det över huvudtaget, men jag måste ställa frågan om hur det ser ut och om deras föräldrar utövar det."

7.2 Ungdomars problematik

För att undersöka om det finns behov av en annan kompetens för att arbeta med invandrarungdomar behövde vi veta om socionomerna såg någon skillnad i dessa ungdomars problematik i förhållande till de svenska eleverna. De flesta informanterna tar upp att ungdomarna lever i två kulturer. Lena menar att detta gäller alla tonåringar, men att gapet mellan hur invandrarungdomen lever och vad deras föräldrar föreställer sig ofta är större.

Lena: "Alla tonåringar lever i skilda världar, men kanske invandrarungdomar lever ännu mer i skilda världar. Så att säga...alltså deras verklighet och den verklighet som deras föräldrar tror ligger ganska långt ifrån varandra."

En del invandrarungdomar har upplevt krig och misär och har tvingats lämna sitt hemland. Ibland har delar av familjen lämnats kvar i områden som är oroliga. Naturligtvis påverkar detta ungdomarna, något som socionomerna är väl medvetna om. Något annat som alla informanterna tar upp är problematiken kring flickor som är hårt hållna hemma. Marianne tar upp rädsla som en orsak till föräldrarnas hårda reglering.

Marianne: "Jag tror ibland också att det kan handla om en rädsla, en jättestor rädsla för att släppa iväg tjejen. För jag menar vad har man...alltså en rädsla för

vad det är dem möter i det svenska samhället.”

En annan orsak som Christine ser är att invandrartjejerna förväntas ta större ansvar för hushållsarbetet än de svenska ungdomarna. Detta kan få konsekvenser för skolarbetet och fritidssysselsättningen.

Christine: ”En del får hjälpa till väldigt mycket hemma också som extramammor och passa småyskon. De gör mycket hemma och har inte alltid tid med läxor. Det kan man känna till att så kan det vara. Hjälpa till i pizzerian eller i städfirman, jobbar ganska mycket. ”

Detta är något som både Gunnar och Lena också känner igen. Gunnar talar om stressade tjejer som måste hinna med allt på skoltid.

Gunnar: ”Tjejerna på den här skolan har det väldigt stressigt för under sin skoltid ska de klara av sin utbildning, sin pojkvän och faktiskt en del av sina kompisar också. För de går från skolan och sen direkt hem och sen går de inte ut mer.”

Lena berättar en historia för oss om en tjej som har sökt upp henne för att hon känner oro inför det kommande utvecklingssamtalet. Detta är en tjej som har mycket begränsad fritid, vilket har lett till att hon skolkat från skolan.

Lena: ”Då har hon skolkat från skolan för att göra sånt som hon skulle ha gjort på sin fritid. Så när hon har fått frånvarorapportering från skolan så har hon förfalskat namnteckningen och skrivit under själv. Nu närmar sig utvecklingssamtalet och hon känner väl snaran dras åt. Hur ska hon göra nu? Nu har hon försökt att leva i tvåvärldar på grund av att hon inte fått göra vad hon vill på sin fritid. Men så kan det ju vara för en svensk tjej också eller kille för den delen, men jag tror att det är vanligare för de tjejer med invandrabakgrund. ”

Informanterna ser trots detta många likheter i ungdomarnas problematik. De befinner sig i puberteten och brottas med kärleksbekymmer och identitetsutveckling. De ungdomar som kommer till dem är barn som far illa på något sätt, oavsett vilken kulturell bakgrund de har. Gunnar menar dock att kärleksbekymmer inte är vanligt förekommande bland de problem som eleverna kommer till honom med. De få gånger som det händer ser även dessa annorlunda ut. Att ha pojkvänner är inte något som är tillåtet bland många av tjejerna på skolan. I förlängningen betyder detta att pojkarna inte heller har flickvänner, vilket han menar får konsekvenser.

Gunnar: ”Bland pojkarna så får det andra problem, om man nu ska teoretisera kring det. Våd och sex hör rätt så mycket ihop, det är rätt så mycket samma känslor, så det förekommer en del våd på skolan, för att umgås med tjejer... de får

ju inte det. Vem skulle de välja här? Tjejerna här får inte. Så när testosteronet sätter igång då gör det ju det, så då får de ju hantera det på något sätt och det är inte så enkelt.”

7.3 Socionomernas definition av kulturkompetens.

Huvudfrågan i våra intervjuer var vad socionomerna anser att kulturkompetens är. Ingen kunde svara rakt på frågan, ofta diskuterade de fram och tillbaka. Många svarade i allmänmänskliga termer och nämnde respekt och öppenhet som gemensam nämnare för alla möten. Specifika kunskaper om olika kulturer var för många något som kom i andra hand. De flesta ville möta varje individ där de befinner sig och lyssna förutsättningslöst, och inte utgå från att problemen är kulturellt betingade. En del bollade tillbaka frågan till oss och undrade om det finns någon klar definition som vi har lärt oss under socionomutbildningen. Somliga informanter hade svårt att definiera begreppet kultur och hade därför svårt att beskriva vad som skulle innefattas i kulturkompetens. De ställde sig osäkra till om andra begrepp som religion, traditioner och andra levnadsmönster skulle särskiljas från kulturbegreppet.

Cecilia: ”Jag skulle...ja alltså respekt först och främst och sen så såklart kunskap om olika seder och bruk och sen så...ja...använda tolk när man behöver det och liksom se situationen, vad som behövs. Lyssna...Vad tycker du är kulturkompetens?”

Marianne: ”För människan har ju traditioner, man har kultur, man kommer från...alltså religion, jag kan inte skilja på det.”

En informant använde det engelska ordet ”open-minded” för att beskriva vad kulturkompetens innebär. Hon menar att det viktigaste är lyhördhet för var människan befinner sig. En annan informant menar att man utöver detta behöver en mer specifik kunskap om andra sätt att leva. Som socionom på en invandrartät skola behöver man känna till olika koder och normer för att inte kränka föräldrar och elever. Bland annat tycker han att kunskaper om de stora religionerna är lika viktiga som kristendomskunskaper.

Gunnar: ”Vissa delar av koranen måste man kunna, man måste känna till vissa delar, det går inte annars, då blir man helt bortgjord. Det är nödvändigt alltså liksom att man måste kunna kristendomskunskaper. Att man vet vad det grundar sig på. Jag är inte medlem i någon kyrka, jag är ateist själv men det här har så stor påverkan på människor så man måste kunna det.”

De flesta kom efter en stunds funderande in på att det handlar om en förståelse för andra sätt att leva, vilket inte nödvändigtvis behöver handla om att man kommer från andra länder. Det kan i lika hög grad ha betydelse om man kommer från landsbygd eller storstad eller vilken klassbakgrund man har.

Gunnar: "Jag tror att det egentligen handlar om ett eget önskemål om att förstå andra människor. Det är väl kulturkompetens, det är väl kulturkompetens? (frågar oss) Alltså om man har en önskan om att förstå så är man beredd på att ta till sig det nya också. Man är intresserad av det nya eller det annorlunda. Det är väl en del i kulturkompetens. /.../ Ja det är så himla stort det där kulturkompetens. Förmågan att kunna förstå andra kulturer eller ha viss kännedom om att komma från andra...inte andra länder för det har inte så stor betydelse, men andra sätt att leva. Ja du det är svårt för att det är ett så vitt begrepp också"

Sara: "Ja, det handlar ju om en kompetens att kunna se både likheter och olikheter och veta hur...hur alltså...alltså lite koll på de olika sätten hur man kan hantera det. Det kan ju vara så enkelt som att vissa människor inte tar i hand när man hälsar och att man bör vara medveten om det så att inte det i sig skapar ett bekymmer eller att det uppstår konstiga situationer kring sådana saker. /.../ Och det handlar ju om inte bara om kulturer, alltså vad gäller geografiska skillnader, alltså det handlar ju om att svenskar har ju olika kulturell bakgrund. Alla lever ju inte som jag bara för att de bor i Sverige eller har svensk bakgrund."

7.3.1 Omvärldskunskap

En socionom var extra tydlig med att förklara att hon inte förordade en speciell kompetens som innebär kunskaper i andra seder och bruk. Hon ansåg att en sådan kompetens ändå inte är till hjälp i det enskilda mötet. Hon såg däremot fördelar med att ha en omvärldskunskap och känna till länders historia.

Lena: "En invandrarfamilj kan ses som en karikatyr på vad som egentligen behövs på varje möte. Nämligen att man liksom tar tid och att man är noga vid mötet och att den andra ska förstå... det är viktigt att vara extra tydlig. /.../ Det är inte något som man ska ha speciell kunskap om. Vissa saker är bra om man känner till och veta om när det gäller länders historia, bakgrund, och krig och vilka konflikter och så vidare, men jag tycker inte att det ligger i förgrunden."

Synen på omvärldskunskap delar Lena med samtliga socionomer. En går så långt som att säga att det är en skyldighet att känna till vad som händer runt om i världen, förståelsen för att historia och aktuella händelser påverkar eleverna på skolan är viktig. Att känna till vilka krig som har förts och vilka konflikter som utkämpas ses som viktiga kunskaper för

en socionom som arbetar med ungdomar med annan kulturell bakgrund.

Marianne: *"...och det gör man genom att titta på nyheterna, genom att överhuvudtaget hålla sig ajour med vad som händer i världen och då även historia skiljart, historiekunskaper om olika...hur det har sett ut tidigare i olika länder och så Det är ju aldrig fel som sagt. Det är ju självklart."*

7.3.2 Hur blir man kulturkompetent?

Socionomernas syn på hur kulturkompetens ska förvärfvas skiljer sig åt. De flesta är överens om att man kan läsa sig till en hel del kunskaper, men att den kunskapen inte blir verklig förrän man har använt sig av den.

Sara: *"Sen kommer det nog mycket av erfarenhet också tror jag. Oavsett om du har den teoretiska kunskapen så måste du omsätta den i praktik, veta hur du ska hantera det för det är ju inte så enkelt så att det räcker med kunskapen./.../men det handlar väl om en viss kunskap och erfarenhet därför att det är ju inte det sunda förnuftet liksom...för då bygger ju det på att jag har ett jäkligt sunt förnuft och det har man ju kanske inte (skratt)..."*

Att resa och att leva i andra kulturer är ett annat sätt att uppnå kulturkompetens, liksom att lyssna på föreläsningar. En del tycker att det bör ingå i socionomutbildningen på ett eller annat sätt, eftersom Sveriges befolkning har förändrats och många av socialtjänstens klienter numera har annan kulturell bakgrund.

Christine: *"I utbildningar när man ska jobba med människor bör den ju ligga någonstans, i alla fall i de kulturer där vi har flest invandrare borde man ju känna till och ha kunskap om. I utbildningen tänker jag."*

Marianne: *"Och haft det som ett ämne där man diskuterar det här (på socialhögskolan). För det kan ju vara viktigt. Så får man väl kalla det religion, kultur tradition (skratt). För att det är ju viktigt att prata om det och diskutera eftersom att det är så svårt att definiera det. Så kan det väl vara bra att ha."*

Lena ställer sig mer skeptisk till att ha en renodlad kulturkompetenskurs, men ser ändå fördelar med att diskutera ämnet och sätta in det i ett sammanhang. Hon menar att man kan koppla det till andra delar av utbildningen som till exempel hur man ser på kultur ur ett humanistiskt perspektiv respektive behavioristiskt synsätt.

Gunnar menar att man lättast lär sig om andra kulturer genom att besöka de olika invandrarföreningarna. Att bara gå in och sätta sig och prata med människor och lära

känna dem och få tillfälle att ställa konstiga frågor, ser han som det bästa sättet att tillägna sig kulturkompetens. Han föreslår också att man under socionomutbildningen kan besöka olika invandrarföreningar för att få kunskap från fler håll än de teoretiska.

7.3.3 Kulturkompetens via personal med annan kulturell bakgrund

Alla informanter tycker att det är en självklarhet att personalsammansättningen ska spegla hur befolkningen ser ut, och ur den synvinkeln behövs det anställas personal med annan kulturell bakgrund. En av informanterna poängterade att det är viktigt för invandrarungdomarna att ha personal på skolan med annan bakgrund än svensk, inte bara som städpersonal, utan också på kvalificerade tjänster. Att anställa personal med annan kulturell bakgrund löser dock inte per automatik de svårigheter man kan ställas inför i arbetet med invandrarungdomar. Det skulle vara en omöjlighet att ha en personalgrupp som skulle matcha alla olika folkgrupper på skolan. Marianne ser sina begränsningar som socionom på ett ytterst påtagligt sätt:

”Men det är ju ungefär som ibland att det kan vara till hjälp för en missbrukare att träffa en före detta missbrukare...att få liksom...någon som har upplevt samma. Men det kan man ju inte utgå från. Man kan ju liksom inte vara allt när man är socionom.”

Christine tog upp vikten av att det finns personal som har erfarenhet av att ha flyttat från en kultur till en annan. Detta kan öka förståelsen för att det kan vara svårt att hitta rätt i det nya samhället.

”Någonstans är det ändå kulturkompetens att ha upplevt det själv. Den uppgivenheten. ’Vad gör jag nu? Alla kan allting, men jag vet ingenting’. De förväntar sig att man vet allt, men det gör man inte.”

7.4 Fördelar och nackdelar med kulturkompetens

Alla informanter såg fördelar med kulturkompetens. Vad man lade i begreppet varierade dock som vi redovisat ovan. Samtliga socionomer såg omvärldskunskap som något positivt. Sådan kunskap kan vara användbar i förståelsen av olika konflikter som kan uppstå mellan elever med olika kulturell bakgrund på samma skola. Som socionom kan arbetet underlättas om man har en förståelse för vad invandrarfamiljerna kan bära med sig.

Gunnar: *”Det handlar ju om att förståvarför irakier och iranier inte kommer*

överens, varför kosovoalbaner inte kommer överens med före detta jugoslaver. Hur mycket hänsyn ska jag ta till det, vad får jag för problem om jag inte väger in det och jag ska sätta ungarna i samma klass och såförvänta sig att föräldrarna ska samarbeta. Allt det här som finns bakå i tiden./.../ Det är också kulturkunskap, för att undvika att göra misstag, kan man säga, för att göra ett lättare jobb, jobbet på ett lättare sätt.”

En del socionomer kunde inte se några nackdelar med kulturkompetens så länge den används på rätt sätt. De menade att om man inte använde kunskapen på rätt sätt är det ingen kompetens. Risken de såg var att om man utgår från att den kunskap man har om en viss kultur är generell, föreligger en fara för att man kränker människor.

Marianne: ”Alltså kunskap och kompetens är ju alltid en fördel. Alltså jag menar om du använder den på rätt sätt. /.../ Men det är ju hur du använder den sen som kan bli bekymmersamt. Om du tror att du vet något om en annan människa. /.../ att jag vet någonting och att jag utgår från att det är den här personen för att jag då vet detta om den här personens kultur så vet jag hur den här personen tänker och utgår från det i mitt jobb. Då tror jag att det blir jättebekymmersamt, det tror jag inte är bra. /.../ Men det är ju liksom i mötet med människorna.../.../ alltså det är den människan som sitter framför dig som alltid har den största kompetensen om sig själv. Och där får jag ju aldrig tänka att det är jag som har det. Och det har jag ju fått lära mig med åren.”

Den informant som kraftfullast uttryckte risker med kulturkompetens var Lena. Hon menar att man bör vara försiktig med att ha en bild av hur någonting är innan man träffar familjen eller eleven.

Lena: ”Jag förespråkar inte den linjen som att öka kulturkompetens i den meningen som man menar att ha en kunskap om olika utländska kulturer eller att känna till deras kulturella bakgrund så jag tycker att det är viktigt att lära känna familjen, man lär känna deras historia och deras bakgrund, hur de ser på sitt liv. Vad är det som har fört dem hit, hur de ser på det, vad de har för förhoppningar för sina barn. Alltså utifrån att varje människa är unik. Jag tror att det kan vara lite farligt att låta den kulturella komma före i synsättet. Fast samtidigt kan det vara bra att ha med sig men det hjälper ju inte med kulturkompetens i det enskilda mötet./.../ Vi har ju allihopa olika förhållningssätt till till exempel vår religion, vi har olika bakgrund, det kan se så hemskt olika ut. Så det blir farligt om man har en förförståelse som är för stark om hur det ska vara rent kulturellt om man kommer ifrån, ja var det nu är, Irak till exempel, om man har för fast föreställning i sitt bakhuvud om hur det ska vara, så drar man vissa slutsatser som kan vara helt felaktiga utifrån vilken kultursyn man har. Så jag är lite... jag är lite skeptisk, man får vara lite försiktig där.”

Gunnar är den av informanterna som tydligast förespråkar kulturkompetens, men han kan

ändå se att för mycket hänsynstagande kan innebära en risk. Han menar att det finns en fara att man blir otydlig med sin egen kultur och vad som gäller i Sverige. Allt det positiva som vi kämpat för som jämställdhet, FN:s mänskliga rättigheter och barnkonventionen är basen i allt socialt arbete. Genom att vara för hänsynstagande kan man bli otydlig. Han beskriver det som en balansgång mellan att inte kränka, men ändå visa vad han och den svenska kulturen står för. Ibland blir han dock tvungen att göra avkall på sina egna värderingar för att överhuvudtaget kunna skapa en kontakt med familjen. Han berättar om en vanligt förekommande situation i arbetet med afghanska familjer, där han som man endast hälsar på mannen i familjen och inte på kvinnan.

Gunnar: "Framför allt är det så att man är ju, jag är ju uppväxt i det här demokratiska systemet och så långt det är möjligt att man liksom är jämställd och jämlik och jag får ju alltså göra våd på mig själv när jag inte, utifrån mitt sätt att vara, inte visar den respekt för kvinnan som jag egentligen skulle vilja, utifrån min kultur. Det gör ont i mig varje gång men jag måste göra det ändå. Jättekonstigt är det. I de patriarkala familjerna måste man prata med mannen det är han som bestämmer och kvinnan får inte prata alls. Så kan det bli. Då får man stå ut med det för det blir fullständigt meningslöst med någonting annat."

Kvinnosyn och jämställdhet är något som Gunnar dagligen diskuterar med eleverna på skolan. Han tycker att många av eleverna har en nedvärderande bild av kvinnan och försöker motarbeta vissa uttryck som är vanligt förekommande på skolan.

Gunnar: "Vi har haft mycket diskussioner då om det nya uttrycket 'jag ska knulla din mamma' som ett skällsord som man använder mot varandra. Min mamma hon är 72 år gammal och hon vill inte ligga med dig. För det handlar ju om hur man ser på det. För mig handlar det om att du inte kan kränka mig genom att säga att du ska knulla min mamma. Hon är 72 år gammal och om hon vill göra det så gör hon det, om hon vill. Det är upp till henne, fritt val. Och det handlar naturligtvis också om en kvinnosyn, hon gör som hon vill och min syster gör som hon vill det är inte mitt ansvar utan hon får klara sig själv. 'Men om de skulle hoppa på henne ute på stan' det är klart att jag försvarar henne då det skulle väl vilken kultur som helst göra. Men kvinnor gör som kvinnor vill och man har fritt val här. Även om man inte haft det i Iran eller Irak eller var man nu kommer ifrån så har man det här. Och det är den diskussionen som man måste ta, också när det gäller papporna, att det finns andra sätt att se på det. Här vill vi inte att det ska vara ett skällsuttryck i alla fall för då blir det inte bra. Min kultur gäller. Om man bor i Sverige är det det som är det normala här, det är det som är basen för vårt sätt att leva."

8 Sammanfattning av resultatredovisning

De flesta informanterna lade inte så stor vikt vid vad eleven de arbetade med hade för kulturell bakgrund. Deras arbetssätt och syn på problemet var i stort detsamma i arbetet med invandrarungdomar som med svenska ungdomar. Ödmjukhet, respekt och öppenhet var ledord i deras arbete. Det fanns dock en medvetenhet om att invandrarungdomarna kunde ha upplevelser såsom krig eller landsflykt i bagaget. En av informanterna ansåg dock att det är nödvändigt att uppmärksamma elevens kulturella bakgrund och anpassa sitt arbetssätt därefter. Någon speciell metod för att arbeta med invandrare var inget som socionomerna efterfrågade. De menade att det är en omöjlighet att skapa en mall som passar en sådan heterogen grupp. Vid specifika problem som arbete med patriarkala familjestrukturer eller vid förekomsten av hot om bortgifte önskade många av informanterna dock någon form av stöd.

När vi bad socionomerna beskriva vad kulturkompetens är fick vi ofta tveksamma och diffusa svar. Respekt och öppenhet nämndes återigen av flera informanter. Att ha specifik kunskap om olika seder och bruk i andra kulturer låg för de flesta inte i förgrunden. En informant menade emellertid att en sådan kunskap visst var till hjälp för att få till stånd en förtroendefull relation och inte kränka invandrarfamiljer i mötet. Samtliga var överens om att kulturkompetens innebär en förståelse för andra sätt att leva, vilket inte nödvändigtvis har med andra länder att göra. Ytterligare något som alla informanter förde på tal var kulturkompetens i form av omvärldskunskap. Samtliga tyckte det var viktigt att hålla sig uppdaterad på vad som händer runt omkring i världen. Inte minst känna till konflikter som härjar och har härjat i världen och vad som fick dem att uppstå. Detta kan öka förståelsen för konflikter som kan uppstå på skolan.

De flesta såg kulturkompetens som något positivt, som kunde vara till hjälp i deras arbete. Den risk socionomerna såg var om kompetensen användes på fel sätt. De menade att om man utgår från att den kunskap och förståelse man har om andra kulturer är generell och sann kan det i slutändan leda till att man kränker familjerna och misslyckas i sitt arbete.

III Analys och avslutning

9 Analys

Vi kommer i detta avsnitt att analysera vår undersökning utifrån tidigare presenterade teoretiska utgångspunkter. Eftersom det är ett så komplext ämne kommer vi inte att kunna ge några konkreta svar på våra frågeställningar, utan vi kommer snarare att föra en diskussion kring informanternas syn i förhållande till litteraturen. Vi vill understryka att vi inte har för avsikt att placera in informanterna i de olika modellerna om etnisk mångfald. Ingen av informanterna kan renodlat sägas tillhöra det ena eller det andra synsättet. Därför är vår ambition istället att försöka dra paralleller mellan informanternas förhållningssätt och erfarenheter, och innehållet i de olika synsätten på etnisk mångfald.

9.1 Människans unikhet – likhet och olikhet

Människans unikhet är något som är ständigt återkommande i samtliga informanternas svar. De flesta betonar individens personliga egenskaper framför de kulturella och detta tycker vi tyder på ett universellt synsätt på etnisk mångfald. I denna modell beskrivs kultur endast som en liten del av alla de faktorer som påverkar individen (Soydan, 1999, s. 31-32). Informanterna beskriver vikten av att lära känna familjen och eleven. Deras bakgrund och levnadsförhållanden i Sverige är viktigare än kunskap om var de kommer ifrån eller vilken etnisk grupp de tillhör. Detta synsätt kan också förklaras utifrån Kamalis syn på att socialarbetarens professionalism är viktigare än deras kunskaper om olika kulturer. Kamali menar att orsaken till invandrarnas problem måste ses i sin kontext. De livsvillkor som invandrarna har idag är av större vikt än deras kulturella bakgrund (Kamali, 2002). Detta stämmer även överens med Ålund som understryker att kultur är något föränderligt och ständigt pågående process. Detta innebär att orsaken inte kan sökas i en kulturell bakgrund, utan måste sökas i personens nuvarande situation (Ålund, 2002, s. 293-312).

Modellen om universell mångfald har ännu inte haft stor genomslagskraft inom socialt arbete i Sverige (Soydan, 1999, s. 164). Vi tycker oss ändå kunna se att det synsätt på sociala skillnader mellan människor som präglar modellen stämmer överens med

socionomernas helhetssyn på individen. Denna grundläggande värdering har socionomerna som utgångspunkt i deras arbete, men en del uppger ändå att det finns skillnader i deras arbetssätt med invandrarfamiljer och svenska familjer. Trots att socionomerna utgår från att alla människor i grunden är lika, blundar de inte för att problemen kan se olika ut. Detta kräver att de anpassar sitt arbetssätt efter problemens karaktär, och inte söker standardiserade lösningar. Kamali menar på motsvarande sätt att förnekelse av olikheter såväl som att fokusera på skillnader kan leda till utanförskap. Det gäller för socialarbetare att vara lyhörd för den enskilda människans behov och inte vara fixerad vid kulturella skillnader (Kamali, 2002, s. 146-149).

Lyhördhet för kulturella skillnader står i centrum i modellen om kategorisk mångfald, i vilken kulturkompetens ses som nödvändig för att bemöta olika gruppers kulturella förutsättningar (Soydan, 1999, s. 27-29). Gunnar beskriver att han för att få en god relation med de familjer han arbetar med behöver ha vissa specifika kunskaper om deras kultur och framförallt om deras religion. Han ser bland annat kunskapen om islam som en viktig del i hans kompetens i det sociala arbetet på skolan. En del av de andra socionomerna tyckte sig också behöva ha specifika kunskaper och verktyg för att nå familjer och hantera de problem som kan finnas i familjer med starkt patriarkala värderingar. Inom modellen om kategorisk mångfald förespråkas ett bejakande av kulturella olikheter, men endast inom vissa ramar. Ramarna sätts av majoritetskulturen och särarter som patriarkala värderingar accepteras inte, utan motarbetas (ibid.). På socialstyrelsens hemsida finns det till exempel information för socialarbetare om hur de kan hantera flickor som riskerar fara illa i patriarkala familjer (www.sos.se). Så länge det är majoritetskulturen som bestämmer vad som är acceptabelt eller inte, kan inte idén om ett mångkulturellt samhälle förverkligas. Detta kräver att alla kulturer är jämlika, vilket de inte är inom modellen för kategorisk mångfald (Soydan, 1999, s. 27-29). Trots intentionen om bevarandet av kulturella olikheter innebär modellen att minoritetsgrupper måste anpassa sitt levnadssätt till majoritetens. Gunnar tar upp värdet av att ha den svenska kulturen som bas i allt socialt arbete. Han menar att man måste vara tydlig med att det är den svenska kulturen och lagen som gäller och han är inte beredd att försaka det demokratiska system som vi under lång tid har kämpat för.

9.2 Kategorisera eller inte?

I modellen för gränsbevarande mångfald ses kultur som något rörligt, kulturer kan blandas och gränser mellan olika etniska grupper kan vara suddiga. Kulturer följer inte alltid landsgränser eller andra fasta indelningar (Soydan, 1999, s. 30-31). Våra informanter tog upp vikten av att inte se kultur som bundet till ett visst land, utan mer se till vilket levnadssätt familjen har haft och vilka värderingar barnen uppfostrats med. Faktorer som om dem kommer från landsbygd eller vilken samhällsklass de tillhör spelar också roll för vilken kultur man anser sig tillhöra. Om man utgår från gränsbevarande mångfald förutsätts att grupper kan urskiljas och att dessa grupper på något sätt markerar sin tillhörighet. Ur ett universellt synsätt på mångfald är det oändligt många fler faktorer som påverkar människor och grupperingar av olika kulturer blir därför omöjlig. Vilket av dessa synsätt våra informanter har är inte lätt att säga. Många informanter talade i allmänmänniskliga termer och detta kan tyda på att universell mångfald överväger, å andra sidan var det många som trots detta kunde se skillnader mellan svenska ungdomar och invandrarungdomar. Detta skulle kunna tolkas som att grupper kan urskiljas, vilket i så fall tyder på ett synsätt som överensstämmer med gränsbevarande mångfald.

Det är inte säkert att vilket synsätt de har spelar någon roll för hur de arbetar med ungdomarna, men att kategorisera eller att skilja ut grupper som olika varandra, kan få vissa konsekvenser. Kategoriseringar kan enligt Kamali (2002) och Ålund (2002) leda till stereotypifiering om man inte ser skillnaderna inom gruppen. Flera av socionomerna var medvetna om denna risk och tog upp att kunskaper om olika kulturer måste hanteras varsamt så att man inte kränker familjerna och utgår från att man vet något om andra människor. Marianne menade att man som socionom aldrig får tro att man vet något om någon annan, personen har alltid mest kunskap om sig själv.

9.3 Kulturalisering av sociala problem

Lena var den av informanterna som minst såg kulturkompetens som en fördel i arbetet med invandrarungdomar. Hon såg en fara i att ha en förförståelse om hur någonting är och således förvänta sig ett visst beteende. Hon menar att vissa saker förklaras ur ett

kulturellt perspektiv som egentligen bör ses ur andra perspektiv.

”Om man nu ser till den där debatten om unga flickor och deras utsatthet, där får man inte glömma att det handlar om våld mot kvinnor, där finns ju ett genusperspektiv men det är ändå lätt att det sker en kulturalisering i vissa saker som inte har med kultur att göra.”

De risker som Lena ser med att använda kultur som förklaringsmodell stämmer överens med Ålunds kritik mot att sociala problem görs till kulturella. Ålund menar att det finns en benägenhet i samhället att skuldbelägga invandrarna för de strukturella problemen som många invandrare upplever i dagens samhälle. Deras kultur ses som orsaken till segregation och utanförskap (Ålund, 2002, s. 293-312). Socionomernas upplevelse av ett behov av kulturkompetens varierade. Lenas förhållningssätt kan förstås utifrån synen på kulturkompetenta modeller inom ramen för universell mångfald. I denna modell avisas sådana metoder med anledning av dess risker att stereotypifiera klienter (Soydan, 1999, s. 31-32).

9.4 Containersyn kontra kategorisk mångfald

Den informant som ansåg att elevernas kulturella bakgrund var av stor betydelse var Gunnar. Eleverna på hans skola kommer från många olika länder och lever sida vid sida på ett relativt litet geografiskt område. Gunnar menar att kulturen kan förstärkas när familjer kommer till Sverige och lever segregerat och nästan aldrig lämnar området. På så sätt har de nästan ingen kontakt med majoritetssamhället. Kamali beskriver liknande fenomen och menar att grupper som har levt i exil kan ha ett behov av att behålla sin tidigare kulturella identitet. I vilken grad grupper påverkas av varandra varierar beroende på var man kommer ifrån och vad som orsakat flytten (2002, s. 26-29). Det Kamali menar är att det är omöjligt för grupper att leva sida vid sida utan att till viss del influeras av varandra. Han menar att det ständigt sker en process och motsäger därför modellen om kategorisk mångfald. Genom att tala om ett bevarande av kulturella särarter tillskriver man vissa grupper specifika egenskaper som inte alltid stämmer överens med verkligheten. Detta benämner Kamali en containerförståelse av kultur (2002, s. 20-37). Modellen för kategorisk mångfald ser tvärtom att kunskaper om olika kulturer hjälper socialarbetarna att hitta arbetsmetoder och kan fördjupa deras förståelse för olikheter, och

på det sättet bemöta invandrarnas behov på ett bättre sätt (Soydan,1999, s. 27-29). Gunnar beskriver att hans kunskaper om olika kulturer ökar hans förståelse och hjälper honom i hans praktiska arbete med eleverna och familjerna.

9.5 Personal och kulturkompetens

Kamalis (2002) studie visar att anställningen av personal med annan kulturell bakgrund än svensk inte automatiskt löser de problem som kan uppstå i mötet mellan invandrare och det svenska sociala arbetets institutioner. Kulturkompetens i form av att personalen har utländsk bakgrund uppskattas långt ifrån alltid av invandrarklienterna. En socialarbetare som själv kommer från en viss etnisk grupp kan inte ses som kulturkompetent för hela landet eller för samtliga grupper i det landet och än mindre för alla andra länder (s. 144-146). Våra informanter berör problemet med att matcha personalgruppen med klienternas behov. I synnerhet Marianne uttrycker sina begränsningar som socionom och menar att man inte kan vara allt bara för att man är socionom. Om modellen för universell mångfald skulle komma att användas inom det sociala arbetets fält skulle det föreligga en svårighet att matcha klienter med socialarbetare för att uppnå bästa resultat. Inom detta synsätt bör inte hänsyn tas endast till klientens kulturella bakgrund, utan även övriga faktorer såsom kön och ålder. På samma sätt måste man ta hänsyn till olikheter inom personalgruppen. Hur personalgruppen med alla dess olikheter ska kunna paras ihop med en heterogen klientgrupp skulle inom modellen ses som omöjligt. Vad klienten behöver är inte något som kan förutses innan mötet med klienten ägt rum. Personalen måste därför utgå från att varje människa har en unik historia och kan inte styras utifrån en förförståelse om hur personens situation ser ut (Soydan, 1999, s. 31-32).

Flera socionomer tog upp vikten av att personalgruppen på skolan speglar befolkningen i samhället. Det är viktigt att invandrarungdomarna får förebilder inom alla olika yrkesgrupper på skolan. Det är också viktigt för samhället i sin helhet att resurser tas tillvara och att människor med adekvat utbildning får anställning oavsett ursprung. Även om Kamalis (2002) studie visar att personal med utländsk bakgrund inte automatiskt är mer lämpade att arbeta med etniska minoritetsgrupper, är han naturligtvis för att personer

med adekvat utbildning får anställning inom socialt arbete. Detta av samma orsaker som våra informanter uppger.

10 Sammanfattning och slutdiskussion

Vårt syfte var att undersöka vad kulturkompetens innebär och vilken syn socionomer verksamma på skolor har på sådan kunskap. Vi har använt oss av en kvalitativ metod och intervjuat sex socionomer verksamma på skolor i Lund och Malmö. Vi kom fram till att socionomernas syn på kulturkompetens varierade, liksom hur mycket de ansåg sig behöva en sådan kunskap. Flera socionomer uttryckte människans unikheter som bas i deras arbete med eleverna och deras familjer. Öppenhet och respekt var ledord för samtliga av våra informanter. En av socionomerna uttryckte nödvändigheten av kulturkompetens i form av religionskunskaper och kunskaper i andra seder och bruk, för sitt arbete på en invandrarartad skola. En del av informanterna menade snarare att kulturkompetens handlar om att öka förståelsen för andra sätt att leva, utan att för den sakens skull lära sig vad som ingår i olika kulturer. En socionom var skeptisk till kulturkompetens och menade att det finns stora risker förknippade med den sortens kunskap. För att använda sig av sådan kunskap krävs det att man gör vissa generaliseringar som många gånger kan vara missvisande, och som enligt henne kan försvåra snarare än underlätta kontakten med eleven.

Ökad kulturkompetens är något som eftersträvas inom det sociala arbetet idag. Men området är relativt outforskat. Vi har i vår studie kommit fram till att kulturkompetens är ett komplext begrepp som inte är alldeles enkelt att beskriva. Begreppet har olika innebörd för olika personer och det blir därför svårt att säga om det är något eftersträvansvärt. Många av eleverna på skolorna har invandrarbakgrund och personalen försöker hitta vägar att hantera mångfalden. Samtliga informanter har i sitt arbete kommit i kontakt med invandrarfamiljer. I deras syn på vad för kunskaper som behövs i mötet med eleverna är inte den kulturella bakgrunden det som ligger i förgrunden. Elevens personliga egenskaper och behov är det som får styra mötet. Att kulturkompetens skulle ge dem de rätta verktygen i arbetet med familjerna är inte alla övertygade om. Eftersom informanternas svar har varit olikartade är det svårt att dra några slutsatser om huruvida

kulturkompetens är rätt tillvägagångssätt i arbetet med invandrarfamiljer.

Vi blev under första hälften av kursen *Socialt arbete med inriktning mot kulturmöten och integration* starkt influerade av Kamalis (2002) undersökning *Kulturkompetens i socialt arbete*, som visar att det finns risker förknippade med kulturkompetens och förförståelse om hur andra människor är. Med anledning av detta ville vi undersöka hur socionomer hanterar kunskaper om andra kulturer. Vår förförståelse var att det finns risker för generaliseringar och stereotypifiering av invandrare. I samtalet med informanterna visade det sig att vi hade en alltför enkel syn på kulturkompetens. Med den erfarenhet av och ödmjukhet inför olikheter som socionomerna besitter är riskerna för generaliseringar och kränkningar liten. Som många av informanterna också tog upp handlar det om hur man använder sig av kunskapen. Det kan ge en ökad förståelse, men det kan också vara ett hinder i mötet om man förväntar sig att en person ska uppträda på ett visst sätt. Vi människor är inte så olika trots allt. Vi brottas alla med våra problem. Att fokusera på olikheter är inte till hjälp i socionomernas arbete.

Något som vi har funnit intressant under arbetets gång och som vi gärna hade velat undersöka närmare är kulturalisering av sociala problem. Vad ligger i en människas kultur och vad kräver andra förklaringsmodeller? Genus och klass är perspektiv som vi inte har problematiserat i vår studie. Att undersöka vilka fenomen som ligger bakom exempelvis patriarkala strukturer hade varit intressant om tiden inte hade begränsat oss. Det hade också varit intressant att ta reda på vilken betydelse socionomens kön har i mötet med familjerna. En av våra informanter berättade att han hade fördelar av att vara man i kontakten med de pappor som håller sina flickor hemma. En annan informant såg fördelar med att vara kvinna. Hon menade att kontakterna med mammorna inte hade varit möjlig om hon inte själv varit kvinna. Att nå mammorna anser hon vara mycket värdefullt, eftersom det oftast är de som har mest kontakt med barnen. I denna uppsats har vi inte haft möjlighet att reflektera kring detta, utan vi har inriktat oss på innebörden av människors kulturella bakgrund. Klass, kön och kultur är alla faktorer som kan spela in i mötet mellan socionomer och klienter, men att förvänta sig att människor är på ett visst sätt med dessa faktorer som utgångspunkt blir ofta vilseledande. Därför bör

professionalismen väga tyngre än den specifika kunskapen och förförståelsen.

Litteraturförteckning

Monografier

Halvorsen, K. (1992), *Samhällsvetenskaplig metod*, Studentlitteratur, Lund

Kamali, M. (2002), *Kulturkompetens i socialt arbete – om socialarbetarens och klientens kulturella bakgrund*, Carlssons, Stockholm

Repstad, P. (1993), *Närhet och distans – kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*, Studentlitteratur, Lund, 2. uppl.

Runfors, A. (2003), *Mångfald, motsägelser och marginaliseringar*, Prisma, Stockholm

Antologier

Soydan, H (1999), ”Att förstå etnisk mångfald är inte lätt”, ”En värdering av den genomgångna litteraturen” i Soydan, H., Jergeby, U., Olsson, E., Harms-Ringdahl, M., red.,: *Socialt arbete med etniska minoriteter – en litteraturöversikt*, Liber, Stockholm

Ålund, A. (2002) ”Sociala problem i kulturell förklädnad” i Meeuwisse, A., Swärd, H., red.,: *Perspektiv på sociala problem*, Natur och kultur, Stockholm

Övriga källor

Svenska språknämnden (2001), *Svenska skrivregler*, Liber, Stockholm

Socialstyrelsens hemsida:

Flickor som lever under hot och tvång i familjer med starkt patriarkala värderingar.

http://www.sos.se/plus/dokinfo.asp?valPubl_id=2002-1-6 (2004-05-11)

Kvinnlig könsstymning - Ett utbildningsmaterial för skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård

http://www.sos.se/plus/dokinfo.asp?valPubl_id=2002-110-17 (2005-05-11)

Bilaga 1

Frågeguide

Hur ser området ut där skolan ligger, elevunderlag?

Hur jobbar du?

- kontakt med eleverna
- kontakt med lärare/ annan personal på skolan
- elevernas familj och övrigt kontaktnät

Arbetar du på något sätt olika med invandrarfamiljer som med svenska familjer

- rent praktiskt
- förhållningssätt
- metod

Är det några skillnader i problemen som invandrareleverna har i förhållande till de svenska eleverna?

När du arbetar med en elev brukar du ta reda på vilken kulturell bakgrund eleven har?

- varför/ varför inte?
- Hur?

Vad är kulturkompetens tycker du?

Behövs kulturkompetens för att kunna utföra socialt arbete på en skola idag?

Kan du ge exempel på då du använt dig av sådan kunskap i ditt arbete?

När har kulturkompetens hjälpt dig att förstå / lösa ett problem?

Hur har du / hur kan man skaffa sig sådan kunskap?

- erfarenhet
- studiecirkel
- socialhögskolan

Vad ser du för fördelar med kulturkompetens?

Vad ser du för nackdelar med kulturkompetens?